

Historie, vznik a význam zoologických zahrad

Úvod

Chov exotických zvířat v zajetí začal již před mnoha staletími. Zvířata byla chována pro reprezentaci svých bohatých a vlivných majitelů nebo z náboženských důvodů. První chovy měly charakter soukromých sbírek zvířat u vybraných majitelů, které nebyly přístupné veřejnosti. Některá zvířata byla chována i k jiným účelům – například usmrcení a zisku trofejí, kožešin, dekorací a mnoha dalších předmětů sloužících k uznání jejich vlastníků nebo k obdarování dalších zámožných osob. Počátek chovu exotických druhů zvířat je odhadován na období zhruba před 4 000 – 5 000 lety, a to postupně především v oblastech Číny a Egypta. V Mezopotámii se dochovaly důkazy o chovu slonů, opic a některých dalších divokých zvířat. V Číně zhruba 1 000 př. n. l. vznikala velká centra s chovy zvířat, kterými se dalo procházet a pozorovat mnoho druhů ptáků, dále také medvědy a tygry. Exotická zvířata chovali také někteří panovníci v Evropských zemích, například ve Spojeném království. Známý je chov divokých zvířat v Řecku a v Římě, kde těchto zvířat bylo při gladiátorských hrách zabito velké množství. Celosvětově se postupně v průběhu let vytvářela zařízení zvaná Paradeios, tedy expozice přístupné pouze ještě pro vybrané skupiny lidí. Jedním z nich byla Zahrada moudrosti založena ve 12. století př. n. l. v Číně. Tyto zvěřince se poprvé otevřely pro veřejnost až v 16. století. V této době už tato zařízení byla označována jako menagerie.

Pojem zoo

Samotný pojem zoologická zahrada vznikl až později. První zoologické zahrady se zrodily v Londýně a v Paříži v průběhu 18. a 19. století a odstartovaly nový koncept chovu exotických zvířat, zpočátku především ve velkých městech. Za nejstarší zoologickou zahradu je považována zoologická zahrada ve Vídni, která byla od roku 1752 součástí paláce a v roce 1765 se otevřela i pro veřejnost. Jedna z prvních evropských zoologických zahrad byla vybudována také v Hamburku. Zpočátku však zoologické zahrady nevypadaly tak, jako je známe dnes. Některá zvířata se používala k jízdám účelům, byla krmena nevhodnou nebo lidskou stravou, a dovážena z volné přírody, kde byla pro účely zoologických zahrad odchyťována nebo byla překupována. Zvířata byla chována v jednoduchých klecích s omezeným prostorem pro pohyb nebo úplně bez výběhů. Z výše popsaného je zřejmé, že neměla příliš vhodné podmínky pro život a uspokojení některých svých potřeb nebo možnost vykonávat normální projevy chování a

rozdvíjela se u nich deprese a zdravotní problémy. Při výstavbě klecí bylo dbáno spíše na to, aby bylo snadné je udržovat a čistit, než aby zde zvířata měla vhodné podmínky, příkladem jsou holé hladké zdi a podlahy. Tyto sterilní klece byly typické pro chov v 60. a 70. letech minulého století a v některých zahradách jejich pozůstatky můžeme vidět dodnes.

Historie zoologické zahrady v Liberci.

Rozvoj zoo

Nevhodný chov a nedostatek respektování potřeb zvířat se odráželo na jejich psychickém i fyzickém zdraví, proto není překvapivé, že došlo k odmítání zoologických zahrad ze strany veřejnosti, která si těchto nevhodných podmínek všimla a upozorňovala na ně. Rovněž bylo čím dál více nepřijatelné pozorování zvířat za mřížemi, které lidem spíše připomínalo vězení než vhodné místo pro život. Rozvoj moderních technologií dával lidem možnost prostřednictvím dokumentů nebo literatury zjistit, jaké potřeby zvířata skutečně mají, a logicky vyvstalo mnoho otázek, proč jsou tyto druhy chovány v zajetí v nepříhodných podmínkách. Lidé také začínali mít mnoho jiných příležitostí a zoologické zahrady se tak musely více snažit, aby přilákaly své návštěvníky. Pod tímto tlakem a tíhou kritiky a nedostatku návštěvníků se postupem času chov

zvířat začal více zaměřovat na pohodu zvířat. Větší důraz byl postupně kladen na prostředí, kdy klece chudé na podněty byly postupně nahrazovány vhodnějšími výběhy, ve kterém zvířata mohla uplatňovat víc prvků chování a dalších potřeb a které připomínaly svou charakteristikou místa, kde se dané druhy nachází ve volné přírodě. Se snahou zlepši životní podmínky zvířat tak přicházely zcela nové expozice, připomínající různé habitaty – pouště, savany, deštné lesy a další. Mříže oddělující zvířata od publika se začaly nahrazovat přirozenými překážkami, příkladem je vodní plocha ohraničující ostrovy s lemury nebo hluboké příkopy na hranici výběhů velkých kopytníků. Rovněž se začaly zoologické zahrady více zapojovat do ochrany přírody a druhů, a postupně se transformovaly ze zábavných parků na zařízení přispívající k záchraně ohrožených druhů a ubývajících stanovišť v přírodě.

Vznik zoologických zahrad byl doprovázen také zakládáním jejich obdobou pro vodní živočichy – akvárií. Ačkoli tato zařízení nejsou tak stará jako zoologické zahrady, vznik je datován někdy v 18. století, jejich předchůdci, tedy akvária chovající mnoho druhů ryb jsou známa po mnoho století například v Asii. Jedním z nejznámějších je Vivárium v Londýně založeno v roce 1853, kde je možné zahlédnout až 200 různých druhů mořských živočichů. Tato zařízení brzy doplnila další, například delfinária ve Velké Británii nebo ocenária v Americe sloužící pro chov mořských savců.

ZOO LIBEREC

Expozice ledních medvědů? Dnes těžko uvěřit...

Lední medvědy bylo možné v ZOO Liberec vídat mezi světovými válkami a pak i v letech 1956 až 1965. Tehdy (květen 1956) byla zakoupena z pražské zoo za 10 000 Kčs dvouletá samice Mášenka. O čtyři roky později k ní ještě přibyl šestiletý samec Herkules, kterého naši zoologické zahrady poskytly Čs. státní cirkusy poté, co byl vyřazen z drezúry. Roku 1964 Mášenka uhynula a pár měsíců nato byl Herkules prodán do ZOO Děčín. Tímto odchodem skončila i éra chovu medvědů ledních v Liberci.

Expozice, u které stojíte, je v naší zoo nejstarší dochovanou a pochází z roku 1922. Byla původně zbudována pro medvědy malajské. Její součástí bývala i kovová mříž, která bránila návštěvníkům kontaktu s medvědy. Historicky tento výběh dále obývali i medvědi hnědí, mýval severní či dikobraz srstnatonosý.

Toto místo je důkazem toho, jak se za poslední desetiletí změnil přístup k chovu a k provozování zoologických zahrad celkově. Z původních zvěřinců vystavujících cizokrajnou faunu se většina zoo vyvinula v moderní chovná zařízení respektující nároky a potřeby svých zvířecích obyvatel.

1958

Chovatelský vývoj zoologické zahrady v Liberci – v rámci zoologické zahrady zdokumentován pro dnešní dobu nepředstavitelný chov medvěda ledního ve 20. a 60. letech 20. století.

Moderní zoo

Dnešní moderní zoologické zahrady lze popsat jako profesionální chov divokých zahrad s ohledem na jejich potřeby zkušenými pracovníky, sloužící k ochraně přírody, vzdělávání, obchodu a zachování druhů zvířat v přírodě. Moderní zoologické zahrady slouží nejen k zábavě a seznámení se se zvířaty, ale mají i úlohu vzdělávací, a to především v oblasti ochrany prostředí a přírody. Spolupráce na těchto cílech je zajištěna Evropskými i světovými organizacemi sdružujícími zoologické zahrady. Je však pravdou, že se liší zoologické zahrady po celém světě, jejich zázemí, důraz kladený na dobré podmínky zvířat a přístup k ochraně druhů. Na jedné straně můžeme vidět nejmodernější zoologické zahrady, které mají vysoké standardy welfare zvířat zde chovaných, bohužel jsou však i takové, kde dodnes zvířata žijí v malých klecích v nevhodném složení skupin a slouží pro zábavu návštěvníků více než pro jejich informovanost a snahu pomoci těmto druhům ve volné přírodě. V moderních zoo je však vidět pokrok od touhy ovládat velká exotická zvířata k snaze zajistit jim dobré životní podmínky, a především k zájmům o ochranu těchto druhů zvířat v přírodě a záchranu oblastí a ekosystémů, které tyto druhy obývají. Velkou

devizou těchto zařízení je také snaha vést veřejnost k úctě k životnímu prostředí a seznámení se s možnostmi, jak může každý člověk napomoci ochraně prostředí a jeho zachování nejen pro lidstvo, ale také pro zvířata.

Chov zvířat v době minulé – typické snadno omyvatelné podlahy a stěny, ale z pohledu zvířat nevhodné a na podněty chudé prostředí.

Zoologické zahrady zastávají důležitou funkci ve vzdělávání veřejnosti v mnoha oblastech týkajících se ochrany druhů a zachování přírody.

Etický pohled veřejnosti na chov zvířat v zoologických zahradách

V současnosti s problematikou chovu zvířat v zoologických zahradách vystává řada otázek, například zda je vhodné držet volně žijící druhy zvířat v zajetí nebo nepřirozeném prostředí a v člověkem vytvořených skupinách. Vnímání zoologických zahrad a akvárií je dáno pohledem každého jednotlivce. Pro některé skupiny lidí se může jednat o skvělou příležitost prohlédnout si zblízka exotické druhy zvířat a dozvědět se více o jejich chovu v zajetí, životu v přírodě a jejich etologii. Pro další skupinu zvířat může být nepřijatelné chovat nedomestikované druhy zvířat v zajetí, neboť podle nich patří do přirozeného prostředí ve volné přírodě. Stejná skupina lidí však může mít pocit, že chov domácích zvířat v malých klecích (králíci) nebo akváriích (akvarijní rybičky) je v pořádku. A potom jde zde skupina osob, pro které je neakceptovatelný jakýkoli chov zvířat v nepřirozených podmínkách nebo ve velkých koncentracích, a to včetně hospodářských zvířat. Z tohoto výčtu je patrné, že vnímání zoologických zahrad lidmi je rozdílné a velmi individuální. Faktem však zůstává, že moderní zoologické zahrady slouží pro účely jako je návrat některých zvířat zpět do přírody a doplňují je snahou o co nejlepší životní podmínky a welfare chovaných zvířat, což je spojeno s celou řadou výzev a neustálého zdokonalování. Za dobu své existence urazily zoologické zahrady dlouhou cestu v mnoha případech opravdu k lepšímu, přesto pro mnoho lidí zůstávají přežitkem.

Zoologické zahrady v České republice

V České republice je celkem 28 zoologických zahrad (údaj Ministerstva životního prostředí z roku 2021, jež vede evidenci zoologických zahrad v České republice). Nejstarších z nich je zoologická zahrada v Liberci založena roku 1919. Naopak mezi novější je možno zařadit zoologickou zahradu v Táboře z roku 2011 nebo ve Dvorci-Borovanech z roku 2012. Některé zoologické zahrady drží světové unikum v druhu chovaného zvířete nebo jsou mimořádně úspěšné v odchovu některých druhů zvířat. Některé ze zoologických zahrad v České republice mají na starost tzv. plemenné knihy některých druhů. Jedná se o důležitou úlohu vedení záznamů a registrací všech jedinců chovaných v zoologických zahradách patřících ke konkrétnímu druhu. Zoologická zahrada, jež vede tuto plemennou knihu, má za úkol vybírat nejvhodnější genetický materiál pro budoucí generace a zabránit příbuzenskému šlechtění v rámci druhu. Na základě těchto úvah pak zoologické zahrady vybírají vhodné jedince k výměnám mezi těmito zařízeními a spolupracují na zachování kvality linií zvířat chovaných v zoologických zahradách, a to především z pohledu ochrany a záchovy druhu i s ohledem na možné vypuštění konkrétního jedince zpět do volné přírody. Pražská zoologická zahrada vede například plemenné knihy koně Převalského, želvy černavé, komby jižní nebo orlicie bornejské.

Kůň Převalského
v zoologické zahradě
v Praze, která vede
plemennou knihu pro
tento druh.

Literatura

Hosey, Geoffrey R., Vicky Melfi, a Sheila Pankhurst. *Zoo animals: behaviour, management, and welfare*. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2009.

Ito, Takashi. *London Zoo and the Victorians, 1828-1859*. Studies in history new series.

[London] : Woodbridge, Suffolk ; Rochester, NY: The Royal Historical Society ; The Boydell Press, 2014.

Kawata, Ken. „Zoo Animal Feeding: A Natural History Viewpoint". *Der Zoologische Garten* 78, č. 1 (leden 2008): 17–42. <https://doi.org/10.1016/j.zoolgart.2008.09.004>.

Kohn, B. „Zoo animal welfare: -EN- -FR- -ES-". *Revue Scientifique et Technique de l'OIE* 13, č. 1 (1. březen 1994): 233–45. <https://doi.org/10.20506/rst.13.1.764>